

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	1
Ilona Miezīte	
JURIS NEIKENS DZĪVĒ UN DARBĀ	4
Ilonas Miezītes referāta attēli	29
Voldemārs Lauciņš	
1915. GADA (VIDĒJĀ) LATVIEŠU LUTERĀŅA DOMĀŠANU	
IDEJISKI IERĀMĒJOŠAIS PERIMETRS	38
Agita Misāne	
KĀ IZVEIDOT LATVISKU BAZNĪCU?	
LUTERISKĀS BAZNĪCAS LATVISKOŠANAS TENDENCES UN PROJEKTI	
LATVIJAS REPUBLIKAS LAIKĀ (1918–1940)	60
Uģis Sildegis	
PADOMJU LUTERĀŅU BAZNĪCAS TEOLOĢIJA	88
Ilona Miezīte	
ARHIBĪSKAPS ĒRIKS MESTERS	106
Ilonas Miezītes referāta attēli	129
Aleksandrs Bite	
REFLEKSIJAS PAR TRIM MAZĀK APLŪKOTIEM NOTIKUMIEM	
PIRMS TREŠĀS ATMODAS UN BARIKĀŽU LAIKĀ	135
Juris Uļģis	
LUTERISMA MANTOJUMA FONDA 25 DARBĪBAS GADI	160
Jura Uļģa referāta attēli	179
Jouko Talonens	
LATVIAN CHURCH HISTORICAL MATERIAL OUTSIDE LATVIA	213

ĪEVADS

Latvijas pastāvēšanas pirmā simtgade beidzās ar kulmināciju 2018. gada 18. novembrī. 16. novembrī, vien divas dienas pirms šī zīmīgā datuma, ar Luterisma mantojuma fonda un Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Lutera Akadēmijas gādību notika baznīcas vēsturei veltīta konference. Abu iestāžu atbalstīti, dažādu akadēmisko institūciju (pat ārvalstu) pētnieki un Latvijas baznīcas vēstures interesenti prezentēja savas pētniecības jomas un sniedza pārskatu par pagājušo gadsimtu luteriskās baznīcas dzīvē mūsu zemē, kā arī ieskicēja vairākus šim laikam nozīmīgus akcentus. Ar konferences gaitu var iepazīties internetā, Lutera Akadēmijas mediatēkas kontā (sk. *lutaka.lv*), taču konferences laikā prezentētie pētījumi bija tik nozīmīgi, ka tika pieņemts lēmums tos arī apkopot un izdot. Dažādu iemeslu dēļ izdošana aizkavējās, tomēr beidzot šis materiāls ir nonācis lasītāju rokās, lai atgādinātu par pagājušo svinību laiku un atstātu pienesumu nākotnei.

Latvijas simtgades konferencē vairāki nozīmīgi savas jomas speciālisti iepazīstināja klausītājus ar gadu garumā uzkrātām atziņām, turklāt izdevās saturiski aplūkot ne vien to, kas noticis Latvijas simt gadu laikā, bet arī pievērsties vairākiem Latvijas baznīcai svarīgiem aspektiem pirms mūsu valsts tapšanas.

Hronoloģiski pirmais tika nolasīts Ilonas Miezītes pētījums par Juri Neikenu, atklājot personību, kuras iesākto – īpaši dziedāšanas (Dziesmu) svētku tradīciju – mūsu tauta kopj un uztur vēl arvien. Nākamais uzstājās Latvijas baznīcas vēstures pētnieks un liels Latvijas draugs somu akadēmiskais darbinieks Jouko Talonens, kurš pastāstīja par ārpus Latvijas pieejamiem Latvijas baznīcas vēstures avotiem. Šī

informācija atvieglos izziņas un avotu atlases darbu ne vienam vien pētniekam.

Voldemāra Lauciņa pētījums par 1915. gada vidējā latvieša garīgajiem pamatiem iepazīstināja ar tiem idejiskajiem vaļiem, uz kuriem balstījās vēlākie garīgajā jomā pieņemtie lēmumi. Agita Misāne aplūkoja luteriskās baznīcas latviskošanas tendences starpkaru Latvijā, ļaujot uzziņāt par tām grūtībām, ko valsts un baznīca pieredzēja minētajā laika posmā. Savukārt Uģis Sildegis konferencē pievērsās iepriekš pētniecībā maz aplūkotam tematam – luterāņu teoloģijas darbībai (drīzāk – eksistenci) komunistiskā režīma laikā.

Konferences nobeiguma daļā Aleksandrs Bite piedāvāja savus novērojumus saistībā ar vairākiem notikumiem īsi pirms PSRS sabrukuma un Trešās atmodas beigās. Visbeidzot Juris Uļģis klātesošos iepazīstināja ar Luterisma mantojuma fonda pieredzi ceturtdaļgadsimta garumā, īpaši ar tā pirmsākumiem Latvijas atjaunotās neatkarības pirmajos gados.

Autoru aizņemtības dēļ šim rakstu krājumam diemžēl nebija iespējams pievienot divus darbus – Gunta Kalmes aprakstu par baznīcas atbalstu nacionālo partizānu cīņām pēc Otrā pasaules kara oficiālās karadarbības beigām un Linarda Muciņa analīzi par baznīcas attiecībām ar PSRS Valsts drošības komiteju, kas bija īpaši aktuāli saistībā ar vēlāk notikušo t. s. čekas maisu satura publiskošanu. Šo rakstu vietā šajā krājumā tika iekļauts cits nozīmīgs pētījums – vēl viens Ilonas Miezītes darbs „Arhibīskaps Ēriks Mesters”, kas tika nolasīts 2014. gada 9. augustā Nurmes (Laucienas) baznīcas 420. jubilejas pasākumā, bet vēl nekur nav publicēts. Nu ar šo darbu varēs iepazīties plašāka auditorija.

Kopumā konferences dalībniekiem bija iespēja gūt vispārīgu priekšstatu par Latvijas luterāņu baznīcai svarīgām norisēm no aptuveni 19. gs. vidus līdz 20. gs. beigām, tāpēc turpmākajā pētniecības darbā atsevišķu notikumu un procesu apskatam var pievērsties tuvāk.

Konferences rakstu krājums strukturāli atbilst tās hronoloģiskajai gaitai, izņemot to, ka Jouko Talonena darbs ir ievietots krājuma beigās, kur tas kā avotu apskats iederas vislabāk. Citādi secība nebija nejauša ne konferencē, ne šinī krājumā – no senāk zināmā un piemirstā uz plašāk pazīstamo un vēl neizpētīto. Turklāt te ir apvienoti atšķirīgi darbi – gan pētījumi, gan nesenās pagātnes posma aculiecinieku vēstījumi, kuru

vēsturisko apstrādi un analīzi varēs veikt nākotnē, gan arī avotu pieejamības apskats. Protams, konferencē aplūkotās tēmas vēl ne tuvu nav izpētītas un izvērtētas, piemēram, nebija iespējas pievērsties baznīcai trimdā un ekumeniskajam aspektam, tomēr kaut neliels solis ir sperts, lai ciešāk ielūkotos gan tuvākos, gan tālākos pagātnes notikumos un sniegtu tiem mūsdienīgu skaidrojumu.

Šajā izdevumā katram konferences dalībnieku rakstam ir pievienota īsa anotācija, kurā pausts raksta galvenās domas kopsavilkums. Esam respektējuši katra autora rakstības stilu, tāpēc ir veiktas tikai minimālas izmaiņas, lai atvieglotu iepazīšanos ar šiem pētījumiem.

Vēlot svētīgu pilnveidošanos Latvijas baznīcas vēstures jomā,
sastādītājs *Dr. theol.* Voldemārs Lauciņš

2021. gada 8. aprīlī,
pirmās Vislatvijas luterāņu Sinodes (1921. gada 5.–8. aprīlis)
nobeiguma simtajā gadadienā

JURIS NEIKENS DZĪVĒ UN DARBĀ

Literatūras vēsturē, jo sevišķi padomju laika izdevumos, Juris Neikens savas konservatīvās kristīgās pārliecības dēļ parasti ir iekļauts pirmsnacionālās rakstniecības posmā, tāpēc dažkārt ir priekšstats, ka viņš darbojies pirms jaunlatviešiem. Patiesībā viņš ir pirmās jaunlatviešu paaudzes laikabiedrs, dzimis vienā gadā ar Krišjāni Valdemāru un ne mazāk vēlējies kalpot savas tautas nākotnei. Tikai viņš sev redz citu misiju – darboties nevis ekonomiskās un sociālās, bet gan garīgās cīņas laukā, lai tautas attīstības vārdā netiktu pazaudēti kristīgo vērtību pamati, kādus viņš tos saredzēja un izprata.

Juris Neikens dzimis 1826. gada 6. aprīlī Ārciema „Kānadžos” saimnieka ģimenē. Tēvs Pēteris ienācis mājās kā iegātnis, bijis teicams saimnieks un pagasta tiesas vīrs. Māte Made bijusi tautas dziedniece un bērnu saņēmēja. Tā laika skarbos apstākļus spilgti raksturo fakts, ka no viņu astoņiem bērniem izdzīvoja tikai trīs – dēls Juris un divas meitas.

2004. gadā studente Andriņa Lozda Tartu Universitātes arhīvā atrada paša Neikena rakstītu autobiogrāfiju, kuru viņš latīņu valodā iesniedzis augstskolā. Tas nav sauss dzīves datu uzskaitījums – Neikens emocionāli raksta par savas izaugsmes grūtībām un garīgajiem meklējumiem. Tas ļauj iepazīt rakstnieka un mācītāja bērnību un agro jaunību viņa paša redzējumā un savienot to ar laikabiedru un vēlāko biogrāfu liecībām. Neikens raksta: „Līdz pat dzīves trīspadsmitajam gadam manas pasaules robežas bija ēnains priežu mežs, kas ieskāva nelielu zemes gabalu; ārpus tā man viss bija svešs...”¹ Tēvs, protams, cer, ka dēls pārņems mājas un kļūs par labu saimnieku, taču dēlam, lai gan viņš bērnībā ganījis cūkas un darījis visus mājas darbus, interesē pavisam kas cits.

Zēns lasa grāmatas, spēlē korāļus, nemitīgi tiecas pēc jaunām zināšanām. Juris izlūdzas, lai tēvs nosūta viņu mācīties pie radnieka,

¹ Neikens, Juris. Curriculum vitae. Tartu Universitātes arhīvs, Nr. EAA 402 Fond2 Nimistu 17545 [no latīņu valodas tulkojusi Sarmīte Blauma-Rītiņa]. No: *Savas tautas skolotājs Juris Neikens* : Rakstu krājums. Sastādītāja Diāna Nipane. [Limbaži, Cēsis] : SIA „Autos”, 2008, 11. lpp.